

Bernhardt Renáta

KIK BESZÉLNEK „EURÓPAIUL”?

2008 „*A kultúrák közötti párbeszéd európai éve*” az Európai Unióban. Ennek kapcsán a következő tanulmány célja, hogy alapvetően angol nyelvű tanulmányok segítségével összefoglaljon gondolatokat az EU oktatáspolitikája, szűkebben a nyelvi sokszínűség versus lingua franca¹ kérdéskörében illetve néhány aspektusból rávilágítson a hazai nyelvoktatás jellemzőire.

A téma nem újkeletű, külföldön számos szakember érzi feladatának, hogy ez a probléma és vita megoldódjon. Magyarország – véleményem szerint – egyrészt, mint „fiatal” EU tagország, másrészt mint arányosan (a többi nyelvet tekintve) kevés magyar nyelvet beszélő állampolgár hazája egyelőre számunkra fontosabb, sarkalatosabb kérdésekkel foglalkozik. Ez természetesen nem zárja ki, hogy ne foglaljunk állást és ne legyen véleményünk a téma kapcsán, hiszen a jövőt illetően valamennyi „kis”, nem nemzetközi nyelv sajátosságait is befolyásolhatja egy-egy Európai Unióban történt döntés.

Az Unió számára elsődleges feladat, hogy mind a 27 tagország, s így az egymás mellett élő népek, kultúrák közti együttműködést, a harmonikus kapcsolatot elősegítse nemcsak gazdasági, egészségügyi, külügyi, védelmi szempontból, de egyéb területeken is. A jelenlegi, 23 hivatalos nyelvet² elismerő EU lehetőséget nyújt valamennyi tagországa számára, hogy az ott élők saját anyanyelvükön kommunikáljanak és jussanak hozzá az európai polgároknak szánt információkhoz. Mivel természetesen nincs mód minden egyes megjelent szöveget és megvitatott gondolatot az összes nyelvre lefordítani szó szerint, ezért legnagyobb részben angol, francia és német nyelven folytatják a politikusok és szakemberek az egymás közti párbeszédet illetve kerülnek kiadásra az alapvető dokumentumok. Mindezek ellenére is a nyelvi sokszínűség igencsak megnehezíti és rányomja bélyegét az intézményi működésekre, lelassítja a jól működő folyamatokat mind anyagi, mind időbeli szempontból.

Az EU nyelvpolitikájának egyik gyenge pontjaként említhető, hogy a „munka-nyelv”, a „hivatalos nyelv” kérdésében nem igazán történt érdemi megállapodás az alapszerződésen kívül, mely garantálja valamennyi nyelv egyenrangú státuszát. Jóval később, 2000-ben jelent meg az Európai Unió alapjogi chartája, melynek 22. cikke kimondja, hogy az Unió tiszteletben tartja a nyelvi sokféleséget, a 21. cikk pedig megtiltja a nyelvi alapon történő megkülönböztetést.

¹ „közvetítő nyelv” „többyn nyelvű közösség különböző nyelvi csoportjai közti kommunikációs eszköz” Holmes, J (1997), *An Introduction to Sociolinguistics*, London: Longman.

² angol, bolgár, cseh, dán, észt, finn, francia, görög, holland, ír, lengyel, lett, litván, magyar, máltai, német, olasz, portugál, román, spanyol, svéd, szlovák, szlovén

Többnyelvűség?

Az elmúlt évek sokat vitatott kérdése, mely az angol nyelv egyre növekvő térhódítása és lassacskán „egyeduralmára” vonatkozik, az Európai Unión belül megoldódni látszik. Legalábbis az Európai Bizottság kezdeményezésére létrehozott *Értelmiségiek csoportja a kultúrák közti párbeszédhez* elnevezésű munkacsoport javaslata egy köztes és szabad választásra módot adó megoldás lehetőségét veti fel. Vallják, hogy csakis a nyelvi és kulturális sokszínűségre építve, valamennyi hivatalos vagy kisebbségi nyelv megőrzésére, továbbvitelére gondolva lesz nemcsak az egyes országoknak, de magának az Európai Unió egységének is jövője.

Ennek a kihívásnak megfelelni úgy lehet, ha az emberek az anyanyelvükön kívül választanak egy személyes nyelvet, mely ugyanakkor nem a nemzetközi kommunikáció nyelve. E *választott személyes nyelv* azt a célt is szolgálná, hogy a nyelvet tanulók az adott ország történelmi, társadalmi életébe, tradícióiba, az ott élők mindennapjaiba kapnának betekintést. *Leonard Orban* (többnyelvűségért felelős biztos) a 'nem EU államok' nyelvismeretére is buzdít, éppen az Európai Unió hatékonysága, eredményessége és a kapcsolatok szorosabb kiépítése érdekében.³ Természetesen a nyelvtanulás terén lehetőséget kell adni a *nemzetközi kommunikáció nyelveinek* elsajátítására, s bár az angol nyelv magas szintű tudása ma nem jelent akkora előnyt, mint pár évvel ezelőtt (sőt a jövőben inkább alapkövetelményként jelenik meg a fiatalok ismeretei körében) mégis a választható nyelvek közül valószínűleg még mindig ez a leggyakoribb.⁴

Az angol nyelv, mint az európai lingua franca *Ulrich Ammon* nyelvész tanulmánya szerint is vitathatatlan a két másik domináns – a francia és a német – nyelv mellett.⁵

Az *Eurobarometer* 2006-os felmérése szerint az Európai Unió országaiban élő állampolgárok 56%-a beszél egy idegen nyelvet, a fennmaradó 44% saját bevallása szerint nem, tehát csak az anyanyelvén tud kommunikálni. Ez utóbbi százalékba tartozó országok sorában láthatjuk Magyarországot is Anglia, Írország, Spanyolország és Portugália mellett.⁶

A nyelvi sokszínűségről szólva nem lehet elfeledni a hivatalosan elismert 23 nyelven kívül meglévő helyi kisebbségek és a különböző területek hivatalos nyelvjárásait, melyekkel együtt kb. 80-ra tehető a beszélt nyelvek száma az Európai Unió

³ Leonard Orban: *Spreading the message* (interjú a „többnyelvűségért felelős biztosossal”) <http://www.business-spotlight.de/doc/34710>

⁴ Leonard Orban: *Companies work better with languages* http://ec.europa.eu/commission_barroso/orban/docs/business_papers/davignon_en.pdf

⁵ Ulrich Ammon: *Do you speak european?* “Culture Report.” (IFA publication) http://cms.ifa.de/no_cache/en/info/nachrichten-presseschau/magazin/article/4639/176/

⁶ *Europeans and their languages: Summary, 2006 European commissions, Eurobarometer, Brussels*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_sum_en.pdf

országain belül.⁷ A dialektusok léte és jelenléte azt is megmutatja, hogy mennyire bonyolult és sokrétű lehet egy nyelv helyzete, ugyanakkor két ország között milyen mértékben segítheti a megértést és kommunikációt.

Ammon egyik tanulmányában többek között a német nyelvet állítja példaként, mely Dél-Tirolban a térség hivatalos nyelveként dominál, Ausztriának természetesen hivatalos nyelve, s ugyan Franciaországban hivatalos státusza nincs, de nagyszámú kisebbség beszéli. Érdekes a dialektus és az önálló nyelv közti különbség, melyet sokszor igen nehéz megkülönböztetni, mint pl. a „Low German”. E nyelvet általában a német nyelv egyik dialektusaként tartják számon még maguk a német állampolgárok is, ugyanakkor az Európai Unió és Németország önálló nyelvként aposztrofálja és fogadja el.⁸

Az Európai Unió több, már korábban említett egyezménye és egyéb megállapodása⁹ is védi az „őshonos” nyelveket, a kisebbségben lévők nyelveit, és céljuk azok fennmaradása, megőrzése. Mindezek és az angol nyelv privilégiumának kiküszöbölése ellenére nem az anyanyelvük szempontjából veszélyeztetett és eltűnően lévő országok érezték (érezik) magukat fenyegetve, hanem a két „nyelvi nagyhatalom” – Franciaország és Németország – küzd előjogaiért.

Franciaország csaknem egy évszázadig tartott az angol nyelv szélesebb körű használatától és elterjedésétől Európán belül, mely a francia nyelv mindennemű visszaszorítását jelentette. Majd az Európai Unió nemzeti nyelveként érezte pozíciójának, presztízsének gyengülését (főként az Egyesült Királyság és Írország csatlakozása óta), hiszen az EU 1950-es létrejöttékor még francia nyelven folyt a diplomáciai és nemzetközi ügyek lebonyolítása.

Ezért még attól a lépéstől sem rettent vissza, hogy kétszer is megvétózza az Egyesült Királyság belépését az EU-ba. Az a tény is nyílt titokként ismeretes, hogy 1973-ban a francia miniszter, Pompidou rávette a brit miniszterelnököt (Edward Heath), hogy az EU köztisztviselőknek folyékony franciatudással mindig rendelkezniük kelljen. Mindezek ellenére a skandináv és a közép-kelet európai országok EU csatlakozásával az angol nyelv terjedése megállíthatatlanná vált.

Franciaország azonban továbbra is komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy nyelve ne kerüljön perifériára. Brüsszelben ingyenes francia nyelvtanfolyamokat tartanak az uniós köztisztviselők, Avignonban pedig a rangidős hivatalnokok részére (mindezt 2.6 millió US dollárért).

⁷ Patcharamon Trakultivakorn: *The European Union and Its Language Conflict: Linguistic diversity vs. English Only* www.euroculturemaster.org/pdf/groep5_2/Trakultivakorn.pdf

⁸ Ulrich Ammon: *Do you speak european?* “Culture Report.” (IFA publication) http://cms.ifa.de/no_cache/en/info/nachrichten-presseschau/magazin/article/4639/176/

⁹ Pl.: *The implementation and results of the European Year Of Lanugages* http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/rap_en.pdf

Németország és Franciaország összefogásaként jött létre az az egyezmény („Joint Franco-German Language Directive”), mely az EU intézményeiben, hivatalaiban biztosította a két nyelv jelenlétét. Ám a német nyelv háttérbe szorulása már jóval korábban elkezdődött, s ez elsősorban az EU intézményeiben, a munkanyelv kapcsán volt megfigyelhető. Bár elismerték a németek a francia és angol nyelv elsőbbségét, de a „harcot” nem adták fel, és Németország egyesítése, valamint Ausztria uniós csatlakozása megint alapot adott a nyelv erősebb pozícióba kerüléséhez. 1993-ban így már az Európa Tanács harmadik nyelveként fogadták el, ám olyan szintre, mint az angol vagy francia sosem került.

Próbálkozásokat ugyan másféle módon is tett Németország, hogy nyelvi státuszát erősítse (sokszor Ausztriával kart öltve), például 1999-ben bojkottálták a nem hivatalos miniszteri találkozót annak okán, hogy Finnország nem gondoskodott megfelelő tolmácsolásról, de még ez sem hozott nagy horderejű változásokat a hivatalos nyelvek ügyében. A két külügyminiszternek (Védrine és Fischer) köszönhetően hiúsult meg Neil Kinnock azon javaslata, mely szerint a konferenciaanyagok angolul kerüljenek előterjesztésre. Ennek ellenére 2000 tavaszán, az Európa Tanács svéd irányítása idején úgy határoztak, hogy a nem hivatalos szakértői tanácskozásokat nem fordítják le német nyelvre.¹⁰

Franciaországhoz hasonlóan a németországi nyelvpolitika és a politikusok maguk is fókuszálnak arra, hogy a német nyelv szerepe ne veszítsen teret Európában (pl: ‘The Proliferation, Promotion and Teaching of the German Language’ illetve ‘German as a Working Language in the European Union’ 2001 és 2002-ben kiadott dokumentumai). Azonban a nyelv jelenlegi státuszát szimbolizálja egy közelmúltban történt példa, amikor is a németországi Zöldek csoportja angol nyelven szervezve és propagálva indult az Európai választásokon.¹¹

A legtöbb kritika az egyre nagyobb számú és egyre gazdagabb nyelvi palettával rendelkező Európai Uniót, illetve nyelvpolitikáját a szaporodó fordítások, és elsősorban ezek anyagi vonzata miatt éri. Jelentős változás történt a tekintetben is, hogy Bulgária csatlakozásával a latin és görög ábécé mellett a cirill is megjelent, és fordítást igényel. Továbbá „félhivatalos” nyelveként Spanyolország három beszélt nyelvét (baszk, katalán, galíciai) is elismerik. Egy 2006-ban kiadott tanulmány szerint évi 1.3 billió US dollárba, és 3000 ember munkájába kerül a fordítás és tolmácsolás.¹² A nyomtatást látott oldalak száma ebben az évben 1 541 518. 1998-ban csak magyar

¹⁰ Ulrich Ammon: *Do you speak European?*

IFA publication “Culture Report.” Translation from German into English: Angelika Welt http://cms.ifa.de/no_cache/en/info/nachrichten-presseschau/magazin/article/4639/176

¹¹ The German Language in the Context of a European Language Policy, German is mainly a European language <http://www.goethe.de/kue/lit/dos/dds/en137712.htm>

¹² John Tagliabue: *English is the EU's lingua franca* Ny Times News Service, Brussels, Friday, Dec 08, 2006, Page 9 <http://www.aic.net/ViewPage.cfm?page732>.

nyelvre 15000 oldalt fordítottak le teljesen feleslegesen.¹³ Sőt, mivel a tolmácsok és tolmácsgépek sem tévedhetetlenek, többször előfordul félrefordítás (pl. „out of mind” – „nem látható” német fordításban, mint „invisible idiot” – „láthatatlan örült” jelent meg.¹⁴ A nyelvi sokszínűség megtartása nem csak finansiális oldalról jelent nehézségeket. Málta csatlakozásakor például nem találtak megfelelő tolmácsot a csupán 400,000 ember beszélte nyelv interpretálására.

Ákárhogy is tiltakoznak az angol nyelv kulcspozíciója ellen, sokszor megoldást csak úgy találnak, ha a fordítások során „közbeékelik” az angolt. Így amikor litvánról spanyolra kellett átültetni egy szöveget, tolmácsot nem találva először, litvánról angolra, majd angolról spanyolra fordítva oldották meg a helyzetet.

Az angol, mint Lingua Franca?

Az angol, mint elsőbbséget élvező és leginkább beszélt nyelvet eddig státusza kapcsán vizsgáltuk, és úgy, mint amely a többi, kisebbségben lévő nyelv fennmaradását, megőrzését veszélyeztetheti. *Christiane Meierkord* tanulmányában egy sokkal élesebb problémát és a mindennapi életet, emberi helyzeteket érintő kérdéskört elemez¹⁵. A nyelvtudás minősége, a pragmatikai, szintaktikai, morfológiai szintű elemek megléte, a kommunikációs kompetencia mind-mind erősen befolyásolja az emberek közti sikeres párbeszédet.

De miért az angol nyelvet emeljük ki az európai nyelvek sorából? Nézzünk néhány adatot *David Crystal* nyelvész jóvoltából: 1,800 millió ember – a világ 30%-a –, „meglehetősen kompetens” nyelvhasználó, és ebből 670 millióan anyanyelvi illetve megközelítőleg anyanyelvi szinten kommunikálnak.¹⁶ Körülbelül 1 billió ember pedig éppen tanulja az angol nyelvet. Egy – az *Eurobarometer* által végzett – kutatás szerint (2001) az Európai Unió lakosságának 16%-a anyanyelveként, 31%-a pedig idegen nyelvként beszéli az angolt. A megkérdezettek 75%-a vélte az angol nyelvet a leghasznosabbnak az anyanyelvén kívül.¹⁷ Az üzleti életben, a technikai, tudományos világban az eredmények, a termékek és termelés 85%-a angolul olvasható és hozzáférhető.¹⁸ *Davis* eredményei ennek az adatnak kicsit ellentmondanak, szerinte

¹³ Alexei Barrionuevo: *Quotes The Wall Street Journal Europe*, January 5, 2005

¹⁴ Ulrich Ammon: *Do you speak European?* IFA publication “Culture Report.” Translation from German into English: Angelika Welt http://cms.ifa.de/no_cache/en/info/nachrichtenpresseschau/magazin/article/4639/17

John Tagliabue: *English is the EU's lingua franca* Ny Times News Service, Brussels, Friday, Dec 08, 2006, Page 9 <http://www.aaic.net/ViewPage.cfm/page732>.

¹⁵ Christiane Meierkord: *Interpreting successful lingua franca interaction. An analysis of non-native-/non-native small talk conversations in English.*

Linguistic online5 1/00 http://www.linguistik-online.de/1_00/MEIERKOR.HTM

¹⁶ David Crystal (1997) *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁷ www.aaic.net/viewpage.cfm/page732.htm

¹⁸ EUROBAROMETER 54 Special, February 2001, *Europeans and Languages*, http://europa.eu.int/comm/education/languages/lang/barolang_en.pdf

a GDP termelésének viszont csupán 30%-át adja, ezért a többi nyelv perifériára szorítása komoly károkat okozna az üzleti szférában.¹⁹

Ezek a számok nem a többi nyelv elnyomását, kiiktatását bizonyítják *Crystal* szerint sem, azt a tényt viszont alátámasztja, hogy a globalizált világban létezik egy lingua franca, szükség van egy üzleti és nemzetközi kommunikációban használt nyelvre, mely adott esetben az angol nyelv.

Ugyanakkor nagyon sokan megkérdőjelezik a nyelv természetes úton és ennyire nagy mértékben történő terjedését, és komoly üzleti szándékokat, érdekeket sejtnek a homogenizált, piacon megjelenő áruk, értékek mögött. A nyugati egyetemeken képzett „elit”, a minden irányba és irányból beáramló „nyugat” megjelenésével a legtöbb ország saját akkulturalódásának folyamatát látja végbemenni. Ha erről nem is lévén szó, az biztos, hogy a tudományos és technikai fejlődéssel hatékonyan lépést tartani angol nyelvi ismerettel lehet, és azért azt se feledjük, hogy csupán az „Angol, mint idegen nyelv – English, as a Second Language (ESL)” – kapcsán multi-billiárdos üzleti lehetőség áll az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok rendelkezésére.²⁰

Az angol nyelv jelenléte azonban még önmagában kevés, és a sarkalatos pontot a nyelvet beszélők kommunikációs kompetenciája képezi. Hiszen a helytelen nyelvhasználat, pontatlan kiejtés vagy hangsúlyozás, egy erős akcentus, vagy erőltetett, stílusidegen szóhasználat nemhogy segíti, de még inkább gátolja, legrosszabb esetben nevetségessé teszi a nyelvhasználót. Az angol anyanyelvű emberek és országok nemegyszer érezhetik nyelvük megcsúfolásaként az ilyen módon folyó beszélgetéseket. Viszont magunk is tudjuk, nyelvtanulóként, hogy mennyire nehéz gondolatainkat úgy átültetni egy idegen nyelvre, hogy az valóban azt fejezze ki, amit szeretnénk. Legtöbb esetben pedig nem azt mondjuk el, amit igazán akarunk, hanem amit nyelvi szintünk és tudásunk enged (és akkor még a kulturális különbségekből fakadó félreértéseket nem is említettük).

Az Európa Bizottság jelentése („Impact of Multicultural and Multilingual Crews on Maritime Communication”) vázol fel egy – a nyelvi félreértésekből – adódó esetet, mely a Görögország-Egyiptom közti feszültség ideje alatt történt²¹: *Egy ciprusi légiközpontra jelentették leszállási szándékukat az egyiptomi pilóták rádión (angolul), melyre a görög közlekedésirányító csupán csenddel reagált. A görögök ezzel a leszállás megtagadását jelezték, míg az egyiptomiak az engedély megadását. A félreértés eredményeként több emberi élet is odaveszett, amikor a görögök sortűzet nyitottak a kifutópályára érkezett gépre.*

¹⁹ Davis (2004): *GDP by Language Unicode Technical Code=13* in: David Gradoll: *English next British Council*, 2006

²⁰ Robert Phillipson (1992): *Linguistic Imperialism*. Oxford: OUP

²¹ Vincent Buck: *One world, one language?*

<http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page732.htm>

Az angol nyelv általános használata a nemzetközi kommunikációban, és a nyelvet tanulók eltérő kulturális gyökerei, nyelvvel való viszonyuk, a különböző kontextusok, melyben a nyelvet és kifejezéseit értelmezik, maguk a nyelvtanítás módszerei, mind-mind azt eredményezik, hogy minden esetben létrejön az angol nyelvnek egy kicsit más, egyedi változata. *Vincent Buck* „Bábeli angolként” definiálja, hiszen új kifejezések születnek, bizonyos csoportok más és más kontextusban használnak azonos szavakat, akcentusok jönnek-mennek és nyelvtani szabályok maradnak el. Valamennyi nemzet a saját képére formálja, alakítja az angol nyelvet. Ezért *Buck* szerint a („nemzetközi angol”) „International English” megfelelőbb szinonímája lenne a („Világ Angol”) „World English” kifejezés.

Nem is beszélve arról a kissé szélsőséges példáról, amikor egy európai tudományos szervezet megállapodást kötött és az angol nyelvet fogadta el, mint *lingua franca* az egymást közti kommunikáció során. Majd a szervezet elnöke (egy német úriember) a döntést bejelentő hírlevélben felszólította a briteket nyelvük közérthetővé és egyszerűbbé tételére, hogy ne kelljen tolmácsokat alkalmazniuk ezután.

House viszont éppen a közérthetősége, a nyelvtani szabályok szabadabb alkalmazása, a „sokféle angol” használata miatt véli egyedüli megoldásnak azt, hogy legyen a „közvetítés, érintkezés nyelve” az angol. Mivel oly sok ország lakója, oly sokféleképpen képes érintkezni angolul, ezért nemzeti öntudatot, hagyományt és kultúrát ma már nem sért, hiszen létezik egyfajta „csak kommunikációra, a másik megértésére és önmagunk megértésére használt angol nyelv”.²² A legnagyobb félelem oka talán sokszor nem is egy nyelv közvetítő nyelvként történő funkcionálása, hanem a kulturális erózió fenyegetettsége.

Ezek a példák is bizonyítékai annak, hogy a „*lingua franca*” kérdéskör valóban bonyolult, és árnyaltabbá tételére szükség van. Csupán egy nyelv megléte a legtöbb európai polgár számára lehetetlenné tenné annak megértését, hogy mi történik az EU-ban, vagy hogy betartsa a jogszabályokat, esetleg éljen jogaival. Legtöbben képtelenek lennének olyan mértékben kifejezni magukat, hogy tevékenyen részt vehessenek az unió építésében.

A nyelvi sokszínűség megőrzése viszont a már korábban említett fordítási, tolmácsolási költségeket, időbeli/anyagi ráfordításokat igényli. Mindezekből az is következik, hogy a hatékony nyelvtanulás/nyelvtanítás mindenképpen fontos és szükséges a jövőben is.

Nyelvtudás és idegen nyelv oktatás

David Grandoll – a British Council gondozásában megjelentetett – könyvében szintén az angol nyelv jövőjét boncolgatja, érintve a globalizált világ demográfiai, technológiai, üzleti és szociális változásait. A részletes tanulmány egyik fejezete fog-

²² J. House (2003): *English as a lingua franca. A threat to multilingualism?* Journal of Sociolinguistics, 7(4) pp. 556-579.

lalkozik a világ domináns nyelveivel, azok státuszával, és az angol nyelv melletti versenyhelyzetével.²³ *Gradoll* felvetése szerint jelenleg kiemelt helyet kap a második idegen nyelvet beszélők száma (jelentősebb szerepet játszik, mint az, hogy hányan beszélnek egy nyelvet anyanyelvükként). Egy 2005-ben kiadott táblázat illusztrálja a második idegen nyelvet beszélők arányát (ezek az adatok mára már természetesen egy kicsit módosultak, *Gradoll* szerint az angol nyelv eléri a kínai számát):

Mandarin (kínai)	1052	Angol	508
Hindi	487	Spanyol	417
Orosz	277	Bengáli	200
Portugál	191	Német	128
Francia	128	Japán	126

Nemcsak Ázsiában, de Európában és Amerikában is egyre nő az a tendencia, hogy a mandarin nyelvet tanulják leginkább, mint második idegen nyelvet. A kínai kormány világszerte létesít intézményeket, hogy lehetőséget adjon a kínai nyelv tanulására. Kb. 30 millió ember tanul ma kínaiul, de ezt a számot néhány év múlva Kína 100 millióra szeretné emelni. Brazília (a gazdasági élet egyik szintén új résztvevője India és Kína mellett) a spanyol nyelvet beszélők számát kívánja egy 2005-ös törvénnyel oly módon növelni, hogy valamennyi középiskolás diák számára felkínálta az angol nyelv mellett a spanyol tanulására való lehetőséget (ez 9 millió tanuló oktatását jelenti).

Látható tehát, hogy az angol nyelvet hibáztatni vagy félni „egyeduralmától” kisé félreérthető és félrevezető. Különböző népek különböző módon próbálnak érvényesülni akár nyelvi, akár egyéb (gazdasági, tudományos stb.) téren. A nyelvi sokszínűség nem csupán az Európai Unió, de az egész világ jellemzője, és ezért foglalkozni kell a jelenséggel. Az angol nyelvet, mint „közvetítő, érintkező nyelvet” elfogadni nem túl nehéz, ha az említett adatokra gondolunk és megértjük azt a tényt, hogy az országok, nemzetek közötti folyamatos kapcsolattartás, kommunikáció szempontjából jelenleg ez a legegyszerűbb mód, amely a rendelkezésünkre áll.

Jól látható, hogy a nyelvtudás felértékelődött nemcsak Európában, de világszerte is. A ma fiataljai számára az idegen nyelv ismerete (s valljuk be, elsősorban az angol nyelvismeret), kommunikatív kompetenciája legalább olyan fontos alapkészség közé tartozik, mint a számítógép- és internethasználat, vagy éppen a tanulási stratégiák alkalmazása, mellyel az új típusú tudásra szert tehetnek a diákok. A hazánkra is jellemző kompetenciaalapú oktatás, amelyet a Nemzeti Alaptanterv előír, szintén tartalmazza a kulcskompetenciák között az idegen nyelvi kommunikációt és a digitális kompetenciát is.

²³ David Gradoll (2006): *English next*; The English Company (UK) Ltd British Council,

Szintén az angol nyelv globális szerepének tulajdonítja *Gradoll* az egyetemeken és a felsőoktatásban történt változások és lehetőségek egységessé válását. Az oktatás nyelvének is az angol nyelvet vallja, egyszerűen azért, mert a világ 100 legjobb egyetemének 2/3-a hivatalos nyelvként az angolt használó országokban van. Márpedig egy ország státuszát általában a kikerülő diplomások száma és tudása is igen nagymértékben meghatározza. Évente kb. 2-3 millió diák utazik és tanul külföldi egyetemen, ebből kétharmaduk Angliában és az Egyesült Államokban jár iskolába. Az angol anyanyelvű országokba összesen a külföldi diákok 46%-a érkezik. Magyarországról is egyre több diák él a lehetőséggel, hogy más ország egyetemén folytassa tanulmányait, elsősorban az Európai Unió által kínált programok segítségével (Socrates, Comenius, Leonardo program stb.).²⁴ Ugyanakkor a „kis” országok számára nemcsak az üdvözlendő tény, ha diákjaik külföldi egyetemekre járnak, de az is, ha hozzájuk érkeznek idegen ajkú tanulók.

A globalizáció ilyen formában a felsőoktatást is elérte, mégpedig a „Bologna folyamat” adaptálásával, melynek célja az európai felsőoktatás ésszerű harmonizációja. E folyamat eredményeképpen Magyarország is a Bolognai Nyilatkozatot aláíró azon országok közé került, melyek alapján felsőoktatási rendszereik egy nagy európai rendszer, az Európai Felsőoktatási Térség részeivé válnak (2010-ig). Jelentősége abban rejlik, hogy sokkal szabadabban biztosított a tagországok felsőoktatási rendszerei közötti átjárhatóság, de ez csak egy lehetőség a többciklusú képzés előnyei közül. A képzés többpólusú (alap-, mester és doktori képzés), mely választási lehetőséget teremt a hallgatók számára. Az *alapképzés* (*Bachelor, BA*) 6-8 féléves, elsősorban a gyakorlati képzésre fókuszál, és a munkaerőpiacon való elhelyezkedést kívánja biztosítani. A második, az alapképzésre épülő ciklus, a *mesterképzés* („*Master*” *fokozat*) általában 2-4 féléves, és egy adott szakterülethez tartozó ismeretekre irányul, inkább elméleti jelleggel. A harmadik, három éves ciklus, a *doktori képzés* (*PhD, illetve DLA-fokozat*), amely a tudományos fokozat megszerzésére jogosít.²⁵

Habár az angol, mint oktatási nyelv, nem előírás a Bologna folyamat szerint, mégis a versenyképesség és hatékonyság érdekében egyre több egyetem és főiskola biztosítja e lehetőséget diákjainak. Így pl. a 2003/04-es tanévben kb. 1500 (nem angol anyanyelvű) felsőoktatási intézményben lehetett angolul hallgatni a mesterképzés előadásait.

Az angol (és természetesen egyéb nyelvek) oktatására ma már rengeteg metodológia, eljárás, mód, eszköz stb. létezik. Éppen ezért nehéz körülírni, definiálni valamennyit, sőt ahány tanár, ahány diák, könyv, kurzus, annyiféle lehetőség nyílik az angol (és persze egyéb) nyelv elsajátítására.

²⁴ David Gradoll (2006): *English next*
The English Company (UK) Ltd
British Council,

²⁵ Bologna process
http://www.europeunit.ac.uk/bologna_process/index.cfm

A hazai és nemzetközi kutatások fókuszába az idegen nyelvek tanulásának és tanításának mennyiségi és minőségi jellemzői kerültek elsősorban (mikor kezdődjön, milyen intenzitással, mely módszerek alkalmazásával, mi jellemző a nyelvet tanulóra – motiváltsága, tanulási stratégiája, a nyelvvel való kapcsolata alapján stb).

A nyelvtanulás kapcsán már több évtizede ragaszkodnak a szakértők a nyelvészajátítás fogalmának átvételéhez, mivel a két folyamat, s így az eredményességük között meglehetősen nagy a különbség. A nyelvtanulás és nyelvészajátítás definiálása Krashen nevéhez fűződik, aki nagy hangsúlyt fektetett az ún. „bemenő információk” módjának jelentőségére, illetve a bemenet módjára. Ha mindezt lefordítjuk az idegen nyelvvel való találkozásra, a következőképpen lehet a különbséget érzékeltetni a tanulás és elsajátítás kapcsán.²⁶

Nyelvészajátítás

hasonló az anyanyelv (L1)
elsajátításához
a nyelv spontán „ragad” ránk
nem tudatos
implicit tudás
a tradicionális formális oktatás
nem segíti

Nyelvtanulás

- az adott nyelv formális ismerete
- ismereteket szerzünk a nyelvről
- tudatos
- explicit tudás
- a tradicionális formális oktatás segíti

Az idegen nyelv tanítása során a legtöbb pedagógus mindezeket az alapvetéseket számon tartja, és tanítási módszereit is ennek megfelelően alkalmazza.

Gradoll, szintén az *English next* című tanulmányában, az angol nyelv tanulásának „modelljeit” elemzi, melyeket sokszor nem is egyszerű megkülönböztetni egymástól. Modellekként definiálja őket a szerző, hiszen egyfajta keretet ad a nyelvtanításnak és tanulásnak, de a megvalósítása rengeteg egyéb lehetőséget rejt valamennyiben.

1. modell: *English as a Foreign Language (EFL)* – Az angol, mint idegen nyelv
2. modell: *English as a Second Language (ESL)* – Az angol, mint második nyelv
3. modell: *Content and Language Integrated Learning (CLIL)* – Tartalomalapú nyelvoktatás
4. modell: *English as a Lingua Franca (ELF)* – Az angol, mint Lingua Franca
5. modell: *English for Young Learners (EYL)* – Korai kezdés a nyelvoktatásban

English as a Foreign Language (EFL): a nyelvtanítás során elsősorban az ország kultúrájáról, társadalmáról, az ott élőkről kíván képet adni. A tanulás során a kommunikációra épít, és a nyelvtanulót megpróbálja az anyanyelvi beszéd használatának legfőbb jellemzőire felkészíteni. A tanuló, mint egy „turista” barangol az idegen nyelv berkeiben. Az utóbbi években a Közös Európai Referenciakeret (a nyelvtanulók

²⁶ Krashen, S.D. és Terrell, T.D., (1983): *The Natural Approach - Language Acquisition in the Classroom*, New York, Pergamon Press

nyelvi tudását 6 szinten határozza meg)²⁷ és az Európai Nyelvi Portfólió (amelyben a nyelvtanuló összegezheti nyelvi és kulturális kötődéseit, identitását, megszerzett nyelvi bizonyítványait, idegennyelv-használati tapasztalatait, illetve kapcsolatait más kultúrákkal)²⁸ megjelenésével az EFL modell kissé más irányt vett.

English as a Second Language (ESL): az előző módszerrel ellentétben főként a nyelvet beszélő társadalomnak megfelelő szabályok szerinti angol nyelv elsajátítását célozza, s így módon kétnyelvűek nyelvsajátítási módjaként aposztrofálható (pl. a) USA, Canada, Új-Zéland bevándorló generációi b) Etnikai csoportok – indiai angolok Londonban). A nyelv tanulását családi és generációs örökség és kommunikáció céljából használják igen eltérő szinteken.

Content and Language Integrated Learning (CLIL): tanterv alapján történő oktatási forma, mely szerint egyes (nem nyelvi) tantárgyak tanítása is egy második nyelven (kisebbségi/regionális/idegen stb. nyelven) folyik. Célja egyrészt a tantervben szereplő ismeretek elsajátíttatása, másrészt az idegen nyelvű nyelvi kompetencia fejlesztése. Ugyanakkor felkészíti a diákokat a nemzetközi életben való részvételre, jobb munkalehetőségek elérésére.

English as a Lingua Franca (ELF): a legradikálisabb modell, mely az angol nyelv globalizációján alapul. Célja olyan nyelvi tudás megszerzése, hatékony interakciók létrehozásának képessége, melyre egy nem angol anyanyelvű személynek szüksége van, ha egy másik, hozzá hasonlóan nem anyanyelvi angolt beszélővel kommunikál. Elsősorban a nemzetközi kommunikációban zajló sikeres párbeszéd, az egymás közti érthetőség az, amely dominál a nyelvhasználók esetében. A nyelv tanítása általában a nemzeti tanterv keretében történik.

English for Young Learners (EYL): fiatalok nyelvtanulási modellje, mely a kezdeti időpontját az általános iskola elejére, sőt óvodáskorra teszi. A korai nyelvtanulás néhány előnye:

- az agy fejlődése a korai életkorban (0-6 év) a legalkalmasabb nyelv(ek) elsajátítására,
- a hangképző, halló szerveink a korai életkorban (0-6 év) még plasztikusak, könnyebb elsajátítani olyan hangokat, melyeket már felnőttként tanulva nehéz,
- a korai életkorban (0-6 év) az oktatások még játékos formában zajlanak, így szeretik meg az idegen nyelvet, nem fogják ellenségesen kezelni,
- a nyelv tanulásával nő a rálátás a világra, fogékonyabb lesz más népek, kultúrák iránt.

²⁷ lásd bővebben: <http://en.wikipedia.org/wiki>

Common_European_Framework_of_Reference_for_Languages

²⁸http://europass.cedefop.europa.eu/img/dynamic/c1348/type.FileContent.file/ELPInstructions_hu_HU.pdf

A következő táblázat jól szemlélteti a lényegi különbségeket és hasonlóságokat:

	EFL	ESL
Nyelvi készségek	Beszéd, hallás	Beszéd, hallás, írás, olvasás (alapműveltség)
Nyelvtanár	Tökéletes nyelvhasználat, módszertani ismeretek	Anyanyelvi tanár, ismerve a kisebbségek problémáit
Tanulói motiváció	Gyenge	Társadalmi beilleszkedés
Kezdési időpont	10-13	Bevándorlás ideje (születéstől-)
Elsődleges cél	Anyanyelvűekkel való kommunikáció	Nemzeti kommunikáció, az új nemzetbe való beilleszkedés
Értékek	Más nemzet elfogadása, megismerése	Szociális értékek
Tanulási környezet	Osztályterem, külföldi látogatás	Speciális tanfolyamok, családtagok
Hátránya	Kevesen érnek el magas szintet	Kor/generációfüggő

CLIL	ELF	EYL
Beszéd, hallás, írás, olvasás	A négy alapkészségen kívül: fordítás, interkulturális és kommunikációs stratégiák	Beszéd, hallás
Tökéletes nyelvtudás vagy anyanyelvi tanár, módszertani ismeretekkel	Kétnyelvű pedagógus	Tökéletes nyelvismeret, kiejtés, kisgyermek gondozásában való jártasság
Instrumentális (eszközjellegű) (pl. jobb állás, utazás stb.)	Instrumentális (eszközjellegű)	Hasonlítani a pedagógushoz
Óvoda/Általános isk.	Általános iskola	Óvodáskor
Ismeretszerzés, jobb továbbtanulási és munkalehetőség	Nem anyanyelviekkel való kommunikáció, jobb munkalehetőségek	Nyelvi tudatosság kialakítása

Tudás, egyéb morális, ideológia érték	Emberi jogok, környezetvédelem, egyenlőség	Morális, ideológiai értékek
Tantervi tartalom, osztályterem	Tantervi tartalom, osztályterem	Tevékenykedtetés, játékok, énekek, mondókák
Kevesen érnek el magas nyelvi szintet, kevesebb tantervi tudással rendelkeznek	Nem éri el célját és egyéb képességek is szükségeltetnek a tanuló jövőjében	Nem megfelelő tanítás esetén elkedvetleníti a nyelvtanulót

A hazai idegennyelv-oktatás néhány aspektusa

A nyelvtanulás és főként az ennek eredményeként elért hatékony és eredményes nyelvtudás ma már korra, nemre, végzettségre való tekintet nélkül szinte minden embernek érdeke. A diákok körében elsősorban dominál az instrumentális (eszközjellegű) nyelvtanulási motívum. *Nikolov* reprezentatív felmérése szerint Magyarországon a tanulók többsége közép- vagy felsőfokú nyelvvizsga megszerzését tűzi ki célul.²⁹ A szülők legtöbbször szeretné, ha gyermeke a nyelvtudás segítségével minél jobb álláslehetőséghez jutna, és sikeres lenne a pályaválasztás során. Az egyre sürgetőbb igényeknek a hazai iskolák (óvodák) próbálnak megfelelni, és minél korábban, szélesebb kínálattal biztosítani az idegen nyelvek tanításának feltételeit.

Hazánkban a központi szabályozás (Nemzeti Alaptanterv) csak 4. évfolyamtól teszi lehetővé az első idegen nyelvvel való ismerkedést, ennek ellenére az iskolák egyre nagyobb számban biztosítanak lehetőséget első osztálytól kezdődően (elsősorban szülői igényre és versenyhelyzetük megtartása érdekében). A korai kezdést leginkább támogató, finanszírozó nagyvárosokban a kisdíjakok kétharmada, Budapesten 62%-a 1-3 évnyi plusz nyelvoktatásban részesül, míg ez az arány a kisvárosokban megközelíti az 50%-ot, a falvakban a 43%-ot. Az idegen nyelvet tanítók, nyelvtanárok számára a Kerettantervek, a Világ-nyelv program, – mely egy 2003-ban indult átfogó idegennyelv oktatási és fejlesztési program –³⁰ nyújtanak segítséget (pl: nyelvi előkészítő osztályok szakmai támogatása, az általános iskolai nyelvoktatás fejlesztése, a számítógépes nyelvtanulás lehetőségeinek bemutatása)

De nemcsak a korai kezdést támogatják és fogadják el létjogosultságát egyre többen, hanem számos helyen emelt szinten teszik lehetővé a nyelvtanulást.

Néhány éve pedig ismét teret kaptak és népszerűvé váltak a két tanítási nyelvű általános-és középiskolák, melyek a tantervi tartalom mellett az idegen nyelv magas

²⁹ Nikolov Marianna: *Az idegennyelv-tanítás megújulásának határai*
Új Pedagógiai Szemle, 2003/3

³⁰ bővebben : www.okm.gov.hu/main.php?folderID=412

szintű elsajátítását kínálják. 2007-ben Magyarországon 164 két tanítási nyelvű iskola működött, ebből az általános iskolák száma 67, a középiskoláké 97. Budapesten 20 két tanítási nyelvű általános iskola és 36 középiskola, összesen 56 intézmény van jelenleg.

Az első iskolák 1987-ben alakultak, melyek alapításának feltétele a vonatkozó jogszabályok alapján (29 207/1987. *(Művelődési Közlöny 22)* közlemény, 26/1997. *(VII. 10.) MKM rendelet, a két tanítási nyelvű iskolai oktatás irányelve.*), hogy a pedagógusok között legalább egy idegen anyanyelvű kell, hogy legyen, évfolyamonként legalább három tárgyat célnyelven kell tanítani, a célnyelven tanított tárgyakat legalább két évig és legalább heti hat órában kell oktatni.

Mi jellemzi Magyarországon a nyelvválasztást, nyelvtanulást? Elsőbbséget élvez vajon nálunk is az angol nyelv? A hazai nyelvtanulás helyzetére vonatkozóan jelenleg átfogó kutatások zajlanak, és segítenek a magyarok idegen nyelvi tudásának és attitűdjeinek felvázolásában (többek között *Csapó Benő, Nikolov Marianne, Dörnyei György* vizsgálatai).

Nézzünk néhány adatot: a nyolcadikosok nyelvválasztását is vizsgáló longitudinális motivációs felmérésben két kategória rajzolódik ki: a világnyelv (angol) és a nem világnyelvek (német, francia, olasz, spanyol, orosz), a diákok többsége pedig egyértelműen első helyen az angolt választja.³¹

Magyarországon a 2005-ös európai *Eurobarometer* felmérésben a megkérdezettek 85 százaléka szerint angolul, 73 százaléka szerint németül kellene tanulnia az iskolásoknak. Német nyelvből első helyen található ez az arány, feltehetőleg földrajzi, történelmi, gazdasági okokból kifolyólag. Az angol nyelvre eső százalék az EU-tagállamok középmezőnyében áll. Hazánkban a francia, spanyol, olasz és orosz nyelvre jutó szavazatok aránya (4, 3, 2 és 2%) sokkal kevésbé mutat népszerűséget, mint a többi ország hasonló adatai.³²

Ezek a számok azt jelzik, hogy Magyarországon jelenleg a nyelvválasztás kérdése, az angol és/vagy német körében fogalmazódik meg. Sőt az angol nyelv háttérbe szorította a németet, s a gyakorlatban az látható, hogy nemcsak a középiskolások, de az általános iskolások több mint fele tanul angolul, és a német a második helyre szorult.³³

A hazai nyelvoktatás során végbement változások, és ennek köszönhetően a fejlődés vitathatatlan az elmúlt évtizedeket figyelemmel kísérve, de ennek ellenére

³¹ Dörnyei Zoltán – Czizér Kata – Németh Nóra (2006): *Motivation, language attitudes and globalisation: A Hungarian perspective*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters

³² *Europeans and their languages: Summary, (2006) European commissins, Eurobarometer, Brussels,*

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_sum_en.pdf

³³ Vágó Irén (2003): *Az oktatás tartalma*. In Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2003*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest

az európai mutatók szerint még mindig van lemaradásunk. Míg az EU 25 tagállamában a 15 évnél idősebb kérdezettek átlagosan 50%-a nyilatkozta, hogy beszél valamilyen idegen nyelven a 2005-ös *Eurobarometer* felmérése eredményeképp, addig Magyarországon csak 29%-a³⁴.

Ezen adatok alapján talán nem túlzás azt kimondani, hogy hazánk az Európai Unió nyelvpolitikája szerint kívántaknak még egyelőre nem tud teljes mértékben eleget tenni, annak ellenére, hogy a Nemzeti Alaptanterv és a Világ-Nyelv Program céljai azonosak.

Az EU célkitűzése alapján hazánk polgárainak is az anyanyelven kívül legalább még két nyelven kellene kommunikálni, és olyan állampolgárokká válni, akik nyelvtudásuk segítségével meg tudnak felelni az interkulturális kommunikációs kihívásoknak, képesek külföldön tanulni, munkát vállalni, és nyelvtudásukat személyes szükségleteik kielégítésére, szakmai fejlődésük érdekében kamatoztatni.

³⁴ *Europeans and their languages: Summary, 2006*) European commissins, Eurobarometer, Brussels, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_sum_en.pdf

Furcsa Laura

TÍZ NYELVVEL FOGLAKOZTAM BEHATÓBBAN

Beszélgetés Budai Lászlóval

Biztos vagyok benne, hogy bárki, aki nálunk életében angolul tanult, találkozott Budai László valamelyik könyvével, hiszen eddig pontosan 60 (!) angol, illetve német nyelv-könyve, valamint tanulmánykötete jelent meg. Viszont kevesebben tudják, hogy ő is és a felesége (Urbán Ilona) is Jászapátírók származékai, sőt a fiuk is Jászapátin születtek. A jászapátói gimnáziumból került az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar–angol szakára. Később tanított az egri Dobó István Gimnáziumban, és a hatvani Bajza József Gimnáziumban. 1970-ben kapcsolódott be az angol tanárok képzésébe az egri Ho Si Minh (ma: Eszterházy Károly) Tanárképző

Főiskolán. Itt még ma is tanít Professor Emeritusként, de tanított az ELTE Angol Tanszékén, a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán és a Veszprémi Egyetemen is. Gyerekkori élményeiről, nyelvtanulási és nyelvtanítási tapasztalatairól beszélgettünk.

1934. augusztus 30-án született Jászapátin. Kérem meséljen először családjáról és a korai évekről.

Édesanyámék tizennégyen voltak testvérek. Ebből csak öt élte meg sajnos a felnőttkort. Édesapámék pedig kilencen voltak, ők mindnyájan felnőttek. Mind a kettő jászapátói születésű család, bár az apai nagyanyám, Orosz Petronella, Egerben született. A Budai – édesapám szerint – igazi jász név. Mindig mondogatta: „Maco, Vida, Masina mind a jászok rokona.” Ezek ragadványnevek: a Maco a Budai, a Vida és a Masina pedig a Pataki és a Szikszai neveket jelenti.

Én már egyedüli gyerek voltam, aminek volt előnye és hátránya is. Nagyon sokáig csak az előnyét élveztem, de amikor arra került a sor, hogy Moszkvába is mehetnék egyetemre, vagy esetleg Pekingbe, édesanyám elsírta magát. Tulajdonképpen az